

Grieg og Danmark*

JOHN BERGSAGEL

Danmark var Edvard Griegs andet hjem, det land – efter Norge – hvor han hele livet igennem tilbragte mest tid, hvor han nød det tætteste fællesskab af sprog og kultur, hvor han havde de nærmeste bånd til familie og venner og hvor – bortset fra Peters i Leipzig, som blev hans hovedforlag efter 1881 – han havde sine vigtigste forretningsmæssige og professionelle forbindelser. Det var i Danmark Grieg fandt sig selv, som han fortæller i sine memoirer, *Min første succes*:

»Jeg havde ikke spor greje på mig selv. Leipzigerluften havde tilsløret mit blik. Men da jeg et år senere kom til Danmark faldt sløret og mit undrende øie så med et den skønhedsverden, som Leipzigertågen havde skjult for mig. Jeg havde fundet mig selv og med den største lethed overvandt jeg nu alle de hindringer, som i Leipzig syntes mig uoverstigelige«. ¹ Han fandt også sin brud i Danmark, en kusine, den halvt danske Nina Hagerup, og han fandt desuden kunstnerisk anerkendelse og kommerciel succes. Danmark nød på sin side i mange og lange perioder – ofte årligt – den ære i sit musikliv at have en musiker hvis berømmelse voksede internationalt fra år til år, indtil han overtog Danmarks Niels W. Gades stilling som nordisk musiks førende repræsentant.

De biografiske detaljer vedrørende Griegs forhold til Danmark er velkendte og er blevet udførligt genfortalt for nylig af Mogens Wenzel Andreasen: ² Grieg kom til København i foråret 1863 og opholdt sig hovedsageligt der indtil oktober 1865. I København havde han, udover en morbror, en nær ven og studiekammerat fra Leipzig-tiden, Emil Horneman, hos hvem han blev indlemmet i en stimulerende og kunstnerisk aktiv vennekreds. Selv efter at Grieg var flyttet tilbage til Norge, tilbragte han fortsat længere perioder i Danmark. I 1867 kom han for at gifte sig, i 1868 for at forevise sit barn og for at komponere klaverkoncerten under et sommerophold i Søllerød.

Forpligtelser forbundet med bestræbelserne på at skabe sig en levevej i Kristiania i 70'erne og senere i Bergen, hvor han byggede »Trolldaugen« i 1884-5, sammen med de store bestillinger til at skrive musik til Bjørnsons og Ibsens teaterstykker, var skyld i, at hans rejser til Danmark i disse år blev mere sporadiske. Men de var stadigvæk betragtelige, ofte af flere måneders varighed, hvori han komponerede, gav koncerter og nød nordens kulturelle hovedstads kosmopolitiske atmosfære i selskab med gode venner og trofaste beundrer.

I 1888 kom Grieg til København i juni måned for at deltage i den første Nordiske Musikfestival, men fra 1889 indtil sin død i 1907 var det med få undtagelser vintermånederne Grieg valgte at tilbringe i Danmark, og på den måde fordelte han de sidste næsten tyve år af sit liv nogenlunde lige- ligt mellem Norge og Danmark.

Det er altså åbenlyst, at meget mere end klaverkoncerten blev skrevet i Danmark i alle disse år, og op til 1881, da Leipzigforlaget C.F. Peters blev hans hovedudgiver, blev det meste af det Grieg skrev, fra »Poetiske Tonebilleder«, Op. 3 (fra 1863) til »12 Vinje-Sange«, Op. 33 (fra 1881), udgivet i København af danske forlag. Undtagelserne fra denne regel fortjener imidlertid opmærksomhed: alle kompositionerne i de større former, den såkaldt »absolutte« musik uden nationale begrænsninger i sprog eller indhold, blev udgivet, ikke i København, men i Tyskland. Disse værker indbefatter *Klaversonata* Op. 7 (1866; Breitkopf & Härtel), den 1. *Violinsonata*, Op. 8 (1865; Peters), den 2. *Violinsonata*, Op. 13 (1871; Breitkopf & Härtel), *Klaverkoncert*, Op. 16 (1872; Fritsch), den store *Ballade* for klaver, Op. 24 (1876; Peters) og *Strygekvartet*, Op. 27 (1879; Fritsch). En anden gruppe værker er åbenbart blevet udtaget til udgivelse i Norge med lige den modsatte begrundelse, da de er værker med et udpræget nationalt anstrøg, såsom *Landkjening* (Bjørnson), Op. 31 (1872; Behrens), og værker som gør brug af melodier fra Lindemans samling af norske folkesange og -dansen:³ *25 norske Folkeviser og Danse*, Op. 17, (1869; Rabe) og *Fire Albumblade*, Op. 28, *Improvisata*, Op. 29 og *Album for Mandssang*, Op. 30 (alle udgivet hos Warmuth i 1878). Endelig, blev *I Höst* for fire-hændigt klaver, Op. 11 (1867) som prisvinder i en konkurrence udskrevet af den Svenske Akademi udgivet i Stockholm (Hirsch).

Denne sortering af værkerne er måske et tegn på, at Griegs forhold til Danmark var mere kompliceret end man ellers ville synes. Naturligvis var det i høj grad til fordel for den unge komponists internationale anerkendelse at få sine kompositioner udgivet hos de store tyske forlag, men Køben-

havns førende position i Skandinavien taget i betragtning er det interessant at bemærke, at han fra 1869 ser ud til at skelne på denne måde mellem »skandinavisk« musik og »norsk« musik. I sine tidligere år i København støttede Grieg og hans venskabskreds idealet af nordisk fællesskab, baseret på erkendelsen af en fælles arv. At J.P.E. Hartmann gav udtryk for denne ånd er det som Grieg beundrede i dennes musik – som han sagde så smukt i en hyldest til den danske komponist på hans firs-års dag:

»Hvilken tonekunstner i Norden med den ægte følelse for nordisk ånd mindes ikke idag, hvad han skylder *Hartmann!* De bedste, dybeste tanker, som en hel efterslægt af mere eller mindre betydelige ånder har levet på, har *han* først udtalt, har *han* først bragt til at gjenklinge hos os«. ⁴ Det var også med det formål at fremme ung nordisk musik at Grieg sammen med Nordraak og de danske venner Horneman, Hornbeck og Matthison-Hansen stiftede koncertforeningen »Euterpe« i København i 1864 efter model af Leipzig-selskabet af samme navn. ⁵

Tiden stod imidlertid i national-romantikens tegn og efter at have været bundet i århundreder først til Danmark og så til Sverige, løb følelserne forståeligt nok stærkere i Norge end i de andre skandinaviske lande. Da Grieg var flyttet tilbage til Norge i 1866, fandt han derfor rimeligvis at tiden krævede en loyalitets-erklæring af ham. Han giver udtryk for sine følelser om den position hvori han befandt sig på det tidspunkt (1866) i et brev til sin danske ven Matthison-Hansen: »At baade De og forskjellige andre Mennesker have Evnen til at vække min Længsel efter Danmark behøver jeg vel neppe at sige, og den Tid er forhaabentlig ikke saa fjern, da vi atter skulle ses. Efter en *lykkelig tilendebragt* Vinter kommer jeg ned til de grønne Skove saa glad som aldrig, ja dernede under de lyse haller træffer jeg min lille Jente, gaar saa med hende ind i Kirken, og derfra stævner det hjemad med hende mod Norges Kyst, der hvor jeg skal leve og virke. Ja, det er en forunderlig Tanke, forunderlig Blanding af Fryd og Vemod. Det er min Begeistring for den nationale Ide, der bringer mig til at forsone mig med mit Fædreland som Opholdssted for en Kunstner, men i mørke Øieblikke staar desuagtet min Fremtid skybetyngt, og det paa Grund af den totale Isolation og Mangel af Paavirkning heroppe«. ⁶

Denne »Begeistring for den nationale Ide« er formodentlig essencen af den gæld til Nordraak som Grieg altid var villig til at bekende, og han stod næppe mindre i gæld til Ole Bull i den henseende efter at have tilbragt mange herlige timer i den ældre ildsjæls selskab sommeren 1864. I Bulls tilfælde ved vi at begejstring for den nationale ide var knyttet til en

begejstring for folkemusik, og det er betegnende at Griegs Op. 17, en samling af 25 udsættelser af folkesange og danse, var tilegnet netop Ole Bull, da den blev udgivet i Bergen hos C. Rabe i 1869. Titelbladet angiver Lindemans samling, der blev afsluttet i 1867⁷, som kilden for melodierne, men det kan også bemærkes at allerede under sit ophold i København ville det have været svært for Grieg at undgå et bekendtskab med norsk folkemusik i den danske folkemusikindsamler A.P. Berggreens udgave af *Folke-Sange og Melodier*. Denne samlings første udgave i 4 bind (1842-53) blev stærkt forøget og revideret i den anden udgave i 11 bd. (1860-71), hvori et selvstændigt bind var tilegnet hvert af de skandinaviske lande. Det andet bind, der indeholdt det norske stof, *Norske Folke-Sange og Melodier*, blev udgivet i København i 1861 og indeholder flere melodier brugt i Griegs Op. 17.

Grieg var aldrig en rabiat nationalist som Bull, Wergelands ven, var det. I denne henseende indtog han en mere moderat holdning, der var nærmere den anbefalet af Bjørnson (og Welhaven). Hvor Bjørnson i sin mindetale for Ole Bull kunne omtale ham som »Ole Olsen Violin, norsk nordmand fra Norge«, følte Grieg det nødvendigt i et brev til Iver Holter i 1897 at tage afstand fra en sådan holdning for sit eget vedkommende:

»... en ubestemmelig længsel drev mig mod Kjøbenhavn. Gade, tiltrods for al beundring, jeg nærede for hans geniale ungdomsværker, kunde selvforståelig ikke stille denne længsel. Men at jeg dengang havde hans klare kunstneriske [bedømmelse] ved siden af Nordråks grønne begejstring, (som jeg fuldstændig delte) det var min lykke. Jeg vilde gjerne være ikke netop norsk, endnu mindre norsk-norsk, men – mig selv«. ⁸

Alligevel kunne Griegs patriotisme aldrig drages i tvivl. I det skelsættende år for norsk uafhængighed, 1905, følte han sig forpligtet til at protestere i den københavnske avis *Politiken* imod at blive klassificeret som dansk komponist. Han skrev:

»Når Illustreret Tidende i sin Hartmann-enquete idag indregistrerer mig som dansk kunstner, må jeg på det mest energiske protestere. Jeg er normand og kan ikke være med på at se min nationalitet forvansket. Min kærlighed til Danmark er stor. Men så stor er den dog ikke«. ⁹ På samme tid, i sine senere år var det ham åbenbart magtpåliggende at korrigere enhver mistanke om chauvinisme der måtte hænge på ham og, som vi allerede har set i hans brev til Iver Holter, insisterede han på at dele æren for sin musikalske udvikling mellem Gade og Nordraak, mellem Danmark og Norge. I 1889 havde et dansk tidsskrift gengivet en artikel, hvori en anmelder i Berlin havde omtalt

ham som en nationalistisk komponist. Grieg skrev til udgiveren i København og beklagede at danske læsere skulle blive udsat for en så misvisende omtale af hans kunst og bad om at få sin protest trykt:

»Forfatteren af den nævnte artikel har imidlertid opstøvet en ytring af mig fra længst forsvundne dage, som i den grad tilhører min meget grønne periode, at jeg anser det for min pligt, her offentlig at desavouere den. Jeg mener denne ytring: 'Vi (Nordråk og jeg) sammensvor os mod den Gade'ske, af Mendelssohn påvirkede, blødagtige skandinavisme og betrødte med begejstring den nye vej, hvorpå den nordiske skole nu befinder sig'. De vil forstå, at jeg på mit nuværende standpunkt ikke kan vedkjende mig en udtalelse, der som denne i mere end ønskelig grad strutter af ungdommeligt overmod. Jeg behøver vel næppe at forsikre Dem, at jeg hverken er ensidig nok til ikke at nære al skyldig pietet og beundring for en mester som Gade, eller overfladisk nok til, som forf. udtrykker sig 'faktisk at melde mig som den nationaleste blandt de nationale, som den norske kompositions egentlige Messias'. Ligeoverfor en slig påstand tør jeg sige, at forf. mangler de vigtigste betingelser til at bedømme mig. Havde forf. kendt til min kunst som helhed, var det næppe undgået ham, at jeg i mine senere værker mere og mere har søgt hen imod et bredere, almenere syn på min egen individualitet, et syn, der har fået sin påvirkning fra tidens store rørelser – altså fra det kosmopolitiske. Men – det indrømmer jeg gjerne – aldrig vil jeg derfor kunne nænne med voldsom hånd at oprive de rødder, der knytter mig til fædrelandet«. ¹⁰

En af de ting, der bandt Danmark og Norge tættest til hinanden, var selvsagt deres sprogfællesskab. Det er det lykkeligvis stadigvæk, men i perioden hvor selvbevidsthed var under udvikling, især i 1830erne og fremefter, var der mange der mente at en norsk identitet forlangte dyrkning af et sprog som var særlig norsk og så vidt muligt rensat for alle spor efter det danske sprog, som var Norges arv efter århundreder af en ulig union med Danmark. Som Welhaven havde gjort, advarede Bjørnson imod at Norge skulle afskære sig fra den kultur-arv landet delte med Danmark. Da kontroverserne blussede op igen i 1900, indtog Grieg en personlig position som var lidt mere radikal end Bjørnsons og samtidig endnu engang afslørede den traditionelle øst-vest opdeling af landet:

»Dit Venskab gir vi Dig tifold tilbage! Og det tiltrods for, at Du står, der Du står – i Målsagen! Hvor trist for mig og mange med mig at *Du* med Din henførende Evne skal stå der! Jeg tror nu, at vi der vesterpå føler varmere for Målet, fordi det er såmeget vakkrere og ofte gir Udtryk for

det noble i Folkekarakteren. Havde Du som jeg, på et vigtigt Punkt i Din Udvikling levet halvandet År i Hardanger, så vilde Du lettere forstå mig. Men, derom er jeg intet Øieblik i Tvivl: Din Optræden har gjort godt ligeoverfor ‘Målfanatikerne’, dette snæversynte Folk, der går såvidt, at de ser ned på os, der *bare* elsker Målet, men ikke kan tale det!¹¹

Men syv år senere, i sine sidste måneder, modificerede Grieg sit standpunkt og skrev til Bjørnson fra København: »Kjære Dig, jeg har beundret og omfavnet Dig for Dit Indlæg i Målsagen. Det havde jeg måske ikke gjort før i Tiden. Men siden Målsagen er bleven en politisk Magtsag, har jeg tat Afstand fra den. Jeg vil elske Målet som før, men alt dette med Måltvang er Unatur. Et Sprog former og udvikler sig efter helt andre Love end Tvangens«.¹²

At have et sprog tilfælles med Norge blev i Danmark (med undtagelse af nogle, måske lidt misundelige, konkurrerende danske forfattere) betragtet som noget man kun kunne være glad for. I 1864, da preussiske tropper angreb Danmarks sydgrænse, overvejede H.C. Andersen, der var en ængstelig og frygtsom mand, den mulighed at hans sprog – det danske sprog – kun ville overleve i Norge. I *Mit livs eventyr* beskrev han sin frygt:

»Jeg havde Fornemmelsen af, at mit Fædreland stykkeviis vilde blive amputeret og forbløde, mit Modersmaal skylles hen, kun lyde som et Echo fra *Norges Kyster*«.¹³

H.C. Andersens sprog var også Bjørnsons og Ibsens sprog – for kun at nævne to af de samtidige norske forfattere han beundrede – og forskellen mellem deres måde at tale på og hans er smukt skildret i *Mit livs eventyr* uden antydning af at det danske skulle favoriseres:

»Det var min Bestemmelse, bragte Freden, der nu skulde sluttes, en trøstelig Tid for *Danmark*, da vilde og maatte jeg til *Norge*, hvor jeg aldrig har været, see de brusende Fosser, de stille, dybe Søer, Landet, hvor mit Modersmaal Klinger med Malmklang fra Fjeldet; hos os bølger det frem som fra *Bøgens bløde Blad*«.¹⁴

Griegs omfattende brug af dansk poesi er derfor en naturlig konsekvens af dette sprog-fællesskab, en fordel begge parter kan være tilfredse med: både hans første karakteristiske vokalmusik, *Hjertets Melodier af H.C. Andersen*, Op. 5 (1865), og hans sidste udgivelse, de *Fire Salmer*, Op. 74 (1907), er udsættelser af danske tekster, og imellem dem kommer talrige musikalske udsættelser af digte af Christian Winther, Christian Richardt og Otto Benzon, for eksempel, dog navnlig en hel del af H.C. Andersen og Holger Drachmann.¹⁵

Harme i Norge over tidligere dansk dominans var ikke kun rettet mod det danske sprog, men også mod de misundelsesværdige kulturelle fordele som Danmark nød, i nogles mening på Norges bekostning. Griegs holdning var, som vi har set, snarere præget af påskønnelse og værdsættelse af det danske milieu end af misundelse. Der er en portion af begge dele i Gerhard Grans bemærkninger fremkaldt af minder om en bestemt lejlighed, der drejede sig netop om Nina og Edvard Grieg:

»Det gjaldt for endel aar tilbage – og det er kanske ikke ganske forbi endnu – at ethvert norskt aandens eller ialfald kunstens verk, som skulde blive gangbart herhjemme, – det maatte først til Kjøbenhavn og der faa sit præg; vi var paa disse omraader for usikre og parvenuagtige til paa egen haand at vove os til aaben beundring af noget nyt«. ¹⁶

I sine charmerende memoirer fra 1927, *Dengang vi var tyve aar*, skrev digteren Vilhelm Krag noget lignende, i sit tilbageblik til 1890'erne:

»Dengang var det slet ikke brugbart for en norsk Forfatter at udkomme i Norge; var han ikke saa meget tess, at de vilde have ham i Kjøbenhavn, kunde han da umuligt eie Gnist af Talent«. ¹⁷

Så meget desto mere kunne Grieg derfor bryste sig med en såre menneskelig stolthed ved en lejlighed, hvor han med rette mente at nordmænd havde hævdet sig smukt på dansk grund. En sådan lejlighed beskrev han til Frants Beyer i 1886:

»Og nu nogle Ord om den fine filharmoniske Koncert. Ja, fin, det er Ordet, thi [Johan] Svendsen mødte med Ordensbånd, og Dronningen var på Generalprøven og hele den Kgl. Familie på Koncerten. Alt gik godt og gjorde glubende Lykke. Du kan tro 'Åses Død' klang for det enorme Strygeorchester. Og så var det ikke usselt at sidde der og spille med Svendsen som dirigent ... Jo, vi Norske er farlige i denne Tid. I Dagmartheatret spilles *Peer Gynt* bestandig for udsolgte Hus, i det Kongl. Theater trækker endnu bestandig *Geografi og Kjærlighed* [af Bjørnson]. Folk og Koncerter udfylder vi med omtrent bare norsk Musik! En formelig Annektion!«. ¹⁸

En anden gang var han sammen med Johan Svendsen og Alexander Kielland og skrev:

»Det var morsomt, da jeg havde dirigeret, at sætte mig op i Logen og nyde det øvrige mellem Svendsen og Kielland. Du kan tro vi repræsenterede Norge grundigt og nød hinanden gjensidig«. ¹⁹

Sådanne små, næsten barnlige, udfordringer til national stolthed på begge sider tiltrods, kan der ikke herske nogen tvivl om, at Grieg og Danmark også »nød hinanden gjensidigt«. Det er også i rigt mål åbenlyst at

begge havde gavn af hinanden. Det er behageligt at forestille sig den overlappning af generationer indenfor nordisk musik, der fandt sted da Grieg stiftede bekendtskab med Carl Nielsen og anerkendte hans værdi. Grieg fulgte Carl Niensens udvikling med interesse, og kort inden sin død skrev han til Julius Röntgen: »Und ich habe ‘Maskaraden!’ gehört! ... Etwas ist sicher: Ein junger Meister hat das Werk gemacht ...«. ²⁰

Griegs indflydelse på Carl Nielsen var utvivlsomt mindre end Johan Svendsens, med hvem Carl Nielsen havde et nært samarbejde; alligevel tilegnede Carl Nielsen Grieg sin Strygekvartet i Es-dur, Op. 14 (1898).

Fordi Rued Langgaard (1893-1952) kom frem så usædvanlig tidligt, lykkedes det endog Grieg at gribe ind også i den næste generation af danske komponister. Den 7. april 1905 overværede han en orgelkoncert af den unge Rued Langgaard i Marmorkirken i København. Langgaard var ikke engang 12 år gammel på det tidspunkt, og Grieg blev så overvældet af drengens musikalske talent at han med en hjælpsomhed og ansvarsbevidsthed, der var karakteristisk for ham, gik direkte tilbage til sine værelser på Hotel Phønix og skrev et entusiastisk brev til den unge musikers mor. To år senere, i 1907, skrev den dengang 14-årige Langgaard et »epos« for orkester, som han gav den oldnordiske titel *Drapa*, til Griegs ære; det blev dog i stedet til hans minde.

Edvard Grieg havde bogstaveligt to hjem og, som han så ofte erklærede, elskede han dem begge. Selv om den politiske situation og de nationalromantiske strømninger i tiden pålagde ham strenge krav til fordel for landet, hvor han var født, opretholdt han med integritet og loyalitet en balance i sit forhold til det andet land. Efter sin 60-års fødselsdag i 1903 kunne han i et takkebrev til danske venner skrive således:

»... i Danmark har jeg ingen fjender ... [Deres gave] vil altid minde mig om den lyseste tid i min tilværelse og om det mig så kære land, i hvis ly jeg fandt et ungdomshjem for mig og min kunst«. ²¹

Ingen fjender i Danmark! Det kan man roligt sige. Danmarks holdning til Grieg kommer til udtryk i et lejlighedsdigt af Holger Drachmann, skrevet til en afskedsfest for Edvard og Nina Grieg, da de skulle forlade Danmark og rejse tilbage til Norge i 1886:

»Lad saa kun Nordmænd kalde Grieg for ‘vor’
‘vor norske Grieg’ – jeg vil ej derfor slaas;
jeg siger blot, at han tilhører os,
os Danske ligefuldt – thi, Spøg tilsiden –
han og hans Kunst tilhører Brydningstiden«. ²²

Noter

- * Denne artikel er også udgivet på engelsk i *Studia musicologica norvegica*, bd. 19, Oslo 1993, s. 67-75.
1. *Edvard Grieg: Artikler og taler*, udg. ved Øystein Gaukstad, Oslo 1957, s. 29.
 2. Mogens Wenzel Andreasen, *Grieg og Danmark*, København 1993.
 3. Ludvig Mathias Lindeman, *Ældre og nyere norske Fjeldmelodier*, Christiania 1853-67.
 4. *Edvard Grieg: Artikler og taler (op.cit.)*, s. 113.
 5. Se L. B. Fabricius, *Træk af dansk Musiklives Historie*, København 1975, s. 222-232.
 6. *Breve fra Grieg*, ved Gunnar Hauch, København 1922, s. 11-12.
 7. Se n. 3.
 8. *Edvard Grieg: Artikler og taler (op.cit.)*, s. 67.
 9. *Edvard Grieg: Artikler og taler (op.cit.)*, s. 214.
 10. *Edvard Grieg: Artikler og taler (op.cit.)*, s. 118.
 11. *Breve fra Grieg (op.cit.)*, s. 114.
 12. *Breve fra Grieg (op.cit.)*, s. 160.
 13. H. C. Andersen, *Mit livs eventyr*, rev. udg., red. H. Topsøe-Jensen. København 1951, II, s. 278.
 14. *Ibid.*, s. 281.
 15. Se Beryl Foster, *The Songs of Edvard Grieg*, Aldershot 1990.
 16. Gerhard Gran, »Edvard Grieg og frue i Danmark«, i *Samtiden III* (Bergen 1892), s. 216.
 17. Vilhelm Krag, *Dengang vi var tyve aar*, Oslo 1927, s. 107.
 18. *Edvard Grieg. Brev til Frants Beyer*, udg. Finn Benestad og Bjarne Kortsen, Oslo 1993, s. 88.
 19. *Ibid.*, s. 80.
 20. *Breve fra Grieg (op.cit.)*, s. 156.
 21. *Edvard Grieg: Artikler og taler (op.cit.)*, s. 204.
 22. Holger Drachmann, 11. maj 1886 (se n. 16).

Resumé

Denmark was Grieg's second home, a place that he loved for its beauty, its character, its rich cultural heritage and its stimulating artistic environment, a place where he had friends, an active professional life and commercial interests. The article illustrates aspects of Grieg's relationship to Denmark and shows how Grieg, despite the pressures exerted upon him as a national figure in a period of national romanticism, managed with characteristic integrity to maintain a balance between his loyalties to both Norway and Denmark.